

19.

ARPAKSAD BEN SÁMSON (1165-1242)

1190-1192

*Könyörülj rajtam, oh Isten könyörülj rajtam, mert benned bízok az én lelkem; és szárnyaidd árnyékába menekülök, a míg elvonulnak a veszedelmek.**

*Zsolt 57,2

Arpaksad csak 1190. március 19-én délután ért Colchesterbe, mert menekülése közben mindenhol bujdokolnia kellett, és főleg éjszaka tudott haladni. Útközben minduntalan imádkozott atyja életéért, és azért, hogy az anyja ne lökje el segítségért kinyújtott kezét. A Huttington kastélyban éppen esti mulatságra készültek, így aztán nagy feltűnést keltett a vendégek mellett a holtfáradt zsidó érkezése. Szerencsére Lady Huttington az elsők között volt, akik észreveték Arpaksadot, így még idejében tudott intézkedni, hogy a vérebekeket az örök ne uszítsák rá. A kutyáktól megszabadított Arpaksadot a lady bizalmasa (egyben szeretője is) elrejtette a nyári lakban a vendégek szeme elől.

A multság során Lady Huttington küldetett ételt és italt a fiának, majd amikor az a bortól és a fáradságtól elgyötörtén ájultan elaludt, a Lady a hűséges embereivel elvette ruháit, szakállát és a haját amennyire lehetett, lenyíratta. Arpaksad másnap reggel rémülten kereste ruháit, és ijedten fedezte fel, hogy haját és szakállát jó részben levágták. Lady Huttington amikor kettesben maradt a fiával, a nyakába borult, ölelgette-csókolgatta és kérlelte, hogy ha már így visszatért hozzá, hagyja magát átalakítani szolgáló kinézetűnek, különben nem tudja megvédeni a férjétől, aki nem szívelte az idegeneket. Arpaksadot cseppet sem érdekelte a kinézete, elmondta, hogy hol és hogyan vált el atyjától, és megtudakolta, hogy van-e valami hír a yorki eseményekről. Az anyja elkomorodott, mert két napja érkezett egy futár Yorkból a lordhoz azzal, hogy a yorki zsidókat mind lemészárolták. Elmesélte, hogy a férje másnap délelőtt éppen Yorkba készül, hogy ügyeit elintézzé. Bízta a fiát, hogy az apja biztosan megszabadult a veszedelemből, mint ahogyan azt korábban mindig megtette. Arpaksadot, aki azonnal útnak akart indulni, erős borral leitatta, és az újra mély álomba zuhant.

Másnap reggel a lady megértette fiával, hogy jelen állapotában mindenképpen csak bajt hozna a maga és apja fejére, ha elindulna, és megígérte, hogy lovas futárt küld a férjével Yorkba, megtudakolni, hogy találtak-e egy olyan zsidót, kinek vörös folt volt a nyakán. Az indok, ha kérdezi a lord az lesz, hogy ennek a zsidónak a lady volt titkos adósa. Mindketten tudták, hogy ez közel jár az igazsághoz.

Miközben a lord és a lovas futár Yorkba nyargalt, a lady Arpaksadot Arthur néven maga mellé vette írásbeli szolgálatra, úgy mutatta be őt az udvartartásnak, mint aki Bolognából érkezett hozzá. A lady tudta, hogy vendégei és a környező területek urai közül senki nem járt Bolognában, jórészt írni sem tudtak, Arthur ezzel szemben latinul, angolul, és valamit franciául is tudott, így a hazugságot jó eséllyel leplezhette.

Senki nem kérdezett semmit, az azonban nem volt meglepő, hogy a lady szeretője, aki ismerte Arpaksad származását, azonnal megszarolta a ladyt, mert nem fogta fel ésszel, mit jelentett az asszonynak visszakapnia elvesztettnek hitt fiát. Amikor néhány nap múlva a lord visszatért Yorkból, a lady bepanaszolta a szeretőjét nála, mondván, hogy tisztességtelen szándékkal közeledett felé. A lord már korábban is gyanakodott az ifjúra, aki a felesége körül legyeskedett, ezért pallosjogával élve még aznap kivégeztette a férfit, aki hiába kiabálta ki az igazságot, mindenki csak kinevette őt, sőt lassabban ölték meg azért, mert azzal mert vádolni egy nemes asszonyt, hogy keresztény házasságot kötött korábban egy zsidóval, zsidók között élt, szült egy zsidót, aki most Arthur néven jelent meg a lady életében.

A lady a kivégzés után bemutatta Lord Huttingtonnak Arthurt, mint írástudó művelt embert, akinek a szolgálataira igényt tartana. A Lord mindjárt próbára is tette Arthurt, és átadott neki egy levelet, amelyet a lovas futár adott át neki visszatértekor, hogy olvassa fel a nevének. Arthur a következőket olvasta:

*„York, 14. Május, 1190
Lady Helena Huttington Úrhölgynek*

*Bátorkodom tájékoztatni arról, hogy az Ön által kerestetett istentelen zsidó, akinek vörös folt csúfította el a tarkóját, örömünkre holtnak találtatott York várának bástyájában, ezért ezután nem kell kegyelmességednek tartania attól, hogy ez a zsidó uzsorájával zavarni merésznél. A zsidót a többi ötszázal együtt közösen földelték el a yorkiak, én magam láttam saját szememmel, amint a keresett zsidó a föld gyomrába került.
Jois Potter”*

Arthur majdnem kiejtette kezéből az írást, alig tudta a levelet visszaadni a lordnak, akit a felesége ölelgetett, nehogy észrevegyen valamit Arthur kedélyállapotában. A lord hátba veregette Arthurt, majd vadászatra indult.

Ezen az estén Arthur kiszökött a kastélyból, és imádkozni ment a közeli patak partjára atyja lelki üdvéért. Mohát tömött a szájába, és tébolyultan kiáltozott:

*És mondánk az én uramnak:
Nem hagyhatja el az a fiú az ő atyját;
mert ha elhagyja atyját, meghal az.**

1Móz 44.22

*Átkozott ember az, a ki örömhírt vitt az én atyámnak, mondván:
Fiúmagzatod született néked, igen megörvendeztetvén őt.**

* Jer 20,15

Nem csak Arthur volt az, aki nem tudott aludni ezen az éjjelen. Az erdőkerülő furcsának találta éjfélkor, hogy a lady ablakában egy gyertya pislákkolt, míg nem teljességgel ki nem aludt volna, és mintha magát a ladyt látta volna szétfújtt hajjal az ablakrács mögött. Mivel az erdőkerülő okult az ifjú szerető kivégzéséből, nem tette szóvá, amit látott.

Miután tudomást szereztek Sámson haláláról, Arthur és Lady Huttington sokat töltötték együtt az idejüket. A kívülállókat azt rebesgették, hogy az asszony ismét szeretőre talált az ifjú intézőben. Beszélgetéseikben a halálvágy és a bosszú viaskodásából mindig a bosszúvágy kerekedett felül, aminek a lady ugyan örült, de a fiát a bosszúról is megpróbálta lebeszélni, idézve a meggyilkolt Sámsonról tanultakat:

*De a gyilkosok fiait nem ölte meg, a mint meg van írva a Mózes
törvénykönyvében, a melyben az Úr megparancsolta és megmondotta: Meg
ne ölettesenek az atyák a fiakért, se a fiak meg ne ölettesenek az atyáikért;
kiki az ő bűnéért haljon meg.**

* 2Kir 14,6

1190 júliusában a lady a lord kérésére elküldte Arthurt Yorkba, hogy ügyeket intézzen el. Arthur óvatosan kiderítette, hogy merre földelték el a zsidókat, és amikor senki sem látta, a sírra követ helyezett, imádkozott, és egy apró tégelybe egy kevés földet vett magához, amelyet egy szelencébe zárt és a nyakába akasztott. A földből előkerült egy törött nyílvevő, ezt magához vette és a yorki kovácsnál egy kicsi kígyót kovácsoltatott belőle, és ráfogatta a szelencére. Azt akarta, hogy ez a kicsi kígyó, amelynek formáját atyja tenyerében látta meg először, emlékeztesse őt arra, hogy honnan származik, és hogy hogyan lett vége előző életének.

Arthur és az anyja szoros kapcsolatba kerültek egymással, de újraéledt közöttük az a vita is, amely Sámson és felesége között dúlt, amikor Arthur még apró gyermek volt. A fiú nem felejtette el, hogy a zsidók közé tartozik, az anyja pedig nem győzte hajtogatni, hogy mivel nem zsidó asszony szülte, így akármit is gondol magáról, nem tekinthető zsidónak. A lady kérte Arthurt, hogy titokban keresztelkedjen meg, vegyen feleségül egy a lady által kiválasztott nemes lányát és felejtse el ezt az egész zsidó történetet. Arthur hajthatatlan maradt, és szobájának mélyén, gyertyafény mellett gyakorolta vallását. Ebben az időben mélyült el tudása, hitbeli meggyőződése. Anyja pedig hallgatólagosan elfogadta és engedte mindezt, férjében pedig elaltatta a gyanút.

1191 januárjában Lord Huttington a lady akarata ellenére magával vitte Arthurt a franciaországi Braybe, ahová állítólagosan rokonai látogató-

sára készült. Brayben derült ki, hogy a lord valójában a harmadik keresztes hadjáráshoz akart csatlakozni: nagyon vágyott a dicsőségre. A lord elárulta Arthurnak, hogy mivel atyja családja francia volt, inkább a franciák oldalán akar harcolni, mintsem Richárd királyén. Braybe február eleje-közepén érkeztek meg, ahol Lord Huttington néhány unokatestvérével találkozott, és akikkel együtt Lyonba ment, hogy csatlakozzon a hadjáráshoz. Arthur Brayban maradt, mert a lord meghagyta neki, hogy néhány héttel azután térjen vissza Colchesterbe, hogy ők útnak indultak, nehogy a vérmes lady visszakövetelje őt elhatározásából.

Arthur szívesen maradt Brayben, mivel zsidókkal találkozhatott, húszhuszonöt család lakott ekkor itt. Amint tehetette, zsidó ruhát öltött, és a helybeliek gyanakvása mellett ellátogatott a szombat ünneplésére, és együtt imádkozott a többiekkel. Oly régen várta már ezt a pillanatot, hogy észre sem vette, ahogyan hazafelé menet a többi zsidó követi őt. Következő szombatkor megtudta a helybéli zsidóktól, hogy egy keresztes megölt közülük egy zsidót, és Blanche grófnénál (akit erejükön felül halmoztak el ajándékokkal) meghallgatásra talált a panaszuk, ezért a bűnös igazságos megbüntetésében reménykednek, amire eddig ilyen esetben még nem volt példa. Néhányan úgy tudták, hogy a grófné úgy határozott, hogy még február közepén kivégezteti az elkövetőt. Arthur megkérdezte tőlük, hogy nincs-e valami gonosz gondolat a híresztelésben, mivel a kivégzés napja éppen a Purim beköszöntére esik, amikor is Hámán halálát várják a zsidók. Arthur már tudta, hogy milyen kevés félreértés kell ahhoz, hogy tragédia következzen be. A többi zsidó egyetértett Arthurral, különösen azért mert ezekben az időkben különféle vádaskodásokkal illették a zsidókat. A leggyakoribb vádak a vérvád, a fekete halál terjesztésének vádja, és a szent ostyá megbecstelenítésének vádja voltak. Ez utóbbi vádról Sámson is szót ejtett egyszer, amikor Arpaksad anyjával vitatkozott az emberi hiszékenység határtalanságán, amikor is elmagyarázta Helenának, hogy a misézés során használt ostyá felületét sok apró piros gomba lepi el, ha a tárolás nem volt megfelelő. Erre szokták azt mondani néhányan, hogy a keresztesek vére. Arthur emlékeztette a zsidókat, hogy a vádak azóta szaporodtak el ismét, amióta a hadjáratok mennek a Szent Földre.

A zsidók nem fogadták meg Arthur tanácsát, hogy a Purimot üljék meg más zsidókkal, máshol. Arthur kíváncsi volt, hogy mi fog történni, ezért hazautazását elhalasztotta Purim utánra.

Purim napján a bűnöst kivégezték, a grófné állta a szavát. A zsidók alig mertek előjönni házaikból, de végül semmi nem történt. Arpaksad is velük élte át az ünnepet és az aggodalmas perceket. Együtt imádkoztak:

*Hallgasd meg, Isten, az én szómat, mikor panaszodom; az ellenségtől való félelemtől mentsd meg életemet.**

* Zsolt 64,2

Március 20-án, amikor Arpaksad éppen indult volna vissza Angliába, a feldühödött tömeg üldözni kezdte a zsidókat. Az elfogott zsidókat a főtérrre vonszolták, és mivel azok közül egy sem akart kikeresztelkedni, mind a hetvenhatot elevenen megégették, csak a tizenhárom évesnél fiatalabb zsidókat engedték szabadon. Sokan sokféle magyarázatot adtak a kegyetlenkedésre, ám utóbb kiderült, a Fülöp Ágost királyhoz úgy jutott el a kivégzett férfi esete, mintha azt a zsidók, a Purimkor, Hámánként akasztották volna fel, töviskoszorúval a fején.

Arthur, akit borotvált arca és latin tudása mentett meg, hallotta ahogyan a rabbi a lángokból kikiáltott ki a nép közé:

*Te hallgasd meg a mennyből és vidd véghez, és tégy igaz ítéletet a te szolgálaid között, az istentelent megbüntetőén, fejére fordítóán az ő útját; és az igazat megigazítóán, megfizetvén néki az ő igazsága szerint.**

* 2Krón 6,23

Arthur a rabbi szavait hallotta utoljára, aztán rohanni kezdett, alig tudott kimenekülni a városból. Pénzén kívül semmit nem vett magához és meg sem állt addig, amíg újra Colchesterbe nem ért, május közepén. Anyjának semmit nem mondott a vérengzésről, viszont azt elárulta, hogy a lord a hadjáratához csatlakozott. A lady mintha megkönnyebbült volna ettől. Decemberben jött a hír, hogy a lord Akkon mellett hősi halált halt a kereszt védelmében. Helena kétszeresen özvegy volt már, és Arthur szeretete volt az egyetlen igazi támasza, mivel a lordól fogant gyermeke néhány napos korában meghalt. Arthur az átélt szörnyűségektől megkeményedve ekkor már tudta, hogy Angliát és Franciaországot végleg el akarja hagyni, és zsidóként szeretne élni ott, ahol senki nem bántja őt csak azért, mert zsidó. Ekkor hallott újra Móse ben Majmunról és megértette végre: Kasztíliaba és Leonba kell mennie, hogy megtalálja a békét a szívében.

Úgy is lett. 1192 őszén anyját Colchesterben hagyva, Arpaksad Londontól áthajózott Santiagoba, majd onnan Leonba ment és meglepedett.

*Ímé elűzöl engem ma e földnek színeről,
és a te színed elől el kell rejtőznöm;
bujdosó és vándorló leszek a földön,
és akkor akárki talál reám, megöl engemet.**

* 1Móz 4,14

1193-1196

*Ne számlálj engem a hitetlenek és gonosztevők közé, a kik békes-séggel
szólnak felebarátaikhoz, pedig gonoszság van szívökben.**

*Zsolt 28,3

*Ki veheti észre a tévedéseket? Titkos bűnöktől tisztíts meg engemet.**

* Zsolt 19,13

1193. január 2-án érkezett Arpaksad Leonban. Zsidó menekültként hamar befogadták, és alaposan kifaggatták az átélt szörnyűségekről. Arpaksad eltitkolta, hogy anyja nem született zsidónak, és ezt senki nem tételezte fel róla, hiszen mind külsejében, mind pedig viselkedésében közējük tartozónak látszott. Nyelvtudása, és a keresztények világának beható ismerete azonban sokaknak gyanús volt, és emiatt néhányan hitetlenséggel vádolták meg az érkezésekor, de ezeket a többi zsidó lecsendesítette. Egy év múlva tavasszal Arpaksad már beilleszkedett a közösségbe. Gyertyaöntéssel foglalkozott, és ha úgy adódott épületfával, bőrrel és selyemmel kereskedett. Anyjától kapott aranyain szép készletet halmozott fel selyemből, és úgy tűnt, élete nyugvópontra jutott. Csak azt sajnálta csupán, hogy Móse ben Majmun munkáiról itt sem tudott meg sokat. Egyre ritkábban álmódott atyja meleg és bátorító tekintetével.

Még ebben az évben, 1194-ben Leonból küldöttséget menesztettek a zsidók Toledóba, és Arpaksadot is abban a tisztességben részesítették, hogy részt vehetett az utazásban. A leoni zsidók Toledóba talmudbeli kérdések megvitatására mentek, de elleplezett céljuk az volt, hogy a toledói zsidóság előkelőségeinek segítségével sorsukat megjavítsák. Még az is előfordult, hogy zsidók magas állami beosztásba kerülhettek vallásuk megtartása mellett, mivel VIII. Alfonz király hálás volt nekik hű szolgálataikért.

Az utazást nem kísérte szerencse, a küldöttség nem jutott el Toledóba, mert Valladolidnál valamilyen rejtélyes betegség gyengített le minden második küldöttet, ezért meg kellett állniuk pihenni. Valladolid zsidói nem látták örömmel a beteg leoni zsidókat, ezért Arpaksadék kénytelenek voltak meghúzódni a városon kívül. Orvost és orvosságot keresni Arpaksadot küldték a városba, mert ő nem betegedett le, és sok nyelven meg tudta magát értetni. Arpaksad saját pénzét nem kímélve keresett megoldást a bajra. Rákövetkező nap Arpaksadot lefogták azzal a váddal, hogy a ragályt kívánt elterjeszteni a városban. Miután tömlöcbe zárták, Arpaksad minden erejével azon volt, hogy kapcsolatba lépjen a leoni zsidókkal, akik tőle várták a segítséget. Kísérletei rendre meghiúsultak. Egy hét raboskodás után Arpaksadnak sikerült rávennie az öröket, hogy elvigyék a templomba, azzal, hogy azt hazudta nekik, meg kíván keresztelkedni, és Isten házában kívánja bevallani fertelmes bűneit. Felajánlotta nekik utolsó aranyait is. A templomba vezető úton kihasználva öre-

inek álmatagságát, Arpaksad kerekét oldott, és két nap bolyongás után viszatért a leoni zsidók táborába, ahol azonban néhány sírhalmon kívül semmit nem talált. Nem tudta, merre mentek társai, s végül úgy döntött, hogy visszatér Leonba, mivel Toledóba nem ismerte az utat.

Leonban kiderült, hogy a többi zsidó nem tért oda vissza. Arpaksadot mindenféle gyanúsításokkal illették, fenyegették és a kiközösítés veszélye állott fenn. Azt híresztelték róla, hogy nem véletlenül tud oly sok nyelven: eladta rabszolgának a többi zsidót, és most újra visszajött, hogy további áldozatokat szedjen magának. Arpaksad látta, hogy a zsidók között is ugyanúgy vannak hiszékeny és kegyetlen emberek, és ez a felfedezés nagy szomorúsággal töltötte el. A zsidó tanács elé kérte magát, és elmondta, hogyan történt meg vele mindaz, amit a többi zsidó nem hitt el neki. Így fejezte be:

*Mert hallom sokak rágalmozását, a mindenfelől való fenyegetést:
Jelentsétek fel és ezt mi is feljelentjük: mindazok is, a kik barátaim, az én tántorodásomra figyelmeznék, mondván: Talán megbotlik és megfoghatjuk őt, és bosszút állhatunk rajta;
De az Úr velem van, mint hatalmas hős, azért elesnek az én kergetőim és nem bírnak velem, igen megszegyenülnek, mert nem okosan cselekesznek: örökkévaló gyalázat lesz rajtok és felejthetetlen.*

* Jer 20,10-11

Védekezésének előadását követően látta, hogy a zsidó előljárókat inkább bosszantja, mintsem megnyugtatón hogy ilyen szövegeket idézett nekik, ezért jobbnak látta, hogy összeszedje értékeit és a következő éjszaka, augusztus 17-én útnak indult egyedül, ismét Valladolid felé, Toledóba. Anyjának így írt:

„Anyám,

Ezidáig nem írtam hozzád levelet, mert tudtad, hogy Leónba mentem lakni a zsidók közé. Szerencsétlenségemre azonban a zsidók között is legalább annyi a babonás ember, mint közöttetek, így újra útra kell kelnem, mert most a saját fajtám üldöz engem. Néha nem tudom, kinek a fajtája vagyok én.

*A föld széléről énekeket hallánk: dicsőség az igaznak! S én mondék: végem van, végem van, jaj nékem! A hitetlenek hitetlenül cselekesznek és hitlenséggel a hitetlenek hitlenséget cselekesznek.**

* Ésa 24,16

Pénzed elfogyott, a belőle nyert javakat veszni kell hagynom, míg nem tudom magam tisztázni. Toledóba megyek és onnan az arabusok alá Kordovába. Megmondta nekem atyám, hogy nehéz lesz a sorsom, mígnem meg nem állapodok.

*Értesíteni foglak, ha az Úr módot ad erre.
Maradj magadnak Anyám.*

Arthur"

Augusztus 22-én visszatért a küldöttség Toledóból. Arpaksad ekkor már messze úton volt, és nem tudhatta, hogy a hazatértek hogyan mentették őt ki a vádak alól. Az otthon maradtak megtudhatták, hogy Arpaksad saját pénzét felhasználva a valladolidi zsidók végül is orvost fogadtak, aki néhány nap múlva (míg Arpaksad raboskodott) gyógyulást hozott a megmaradottakra. Szégyen szállt Leonra, ez azonban nem sokat segített a megalázott és elűzött Arpaksadon.

Év végén érkezett vissza újra Valladolid határába. A leoni zsidók temetőjében imádkozott a zsidó halottakért, aztán tovább indult a rosszemlékű helyről, Salamancába, ahová két hónap múlva érkezett meg. Annak ellenére, hogy Salamancában jelentős számban éltek zsidók, senki sem segített Arpaksadnak abban, hogy boldogulhasson, és hogy némi pénzt gyűjthesen toledói útjára. Hiába érdeklődött mindenfelé, a gyanús, máshonnan jött zsidót sehol nem látták szívesen. Március végén Arpaksad úgy döntött, hogy koldulásból mégsem élhet, ezért inkább újra útra kelt, már teljesen vagyontalanul. Júniusban érkezett kifáradva és legyengülve Toledóba. A helyi zsidók elé állt és az Írásból idézve kért segítséget:

*Olyan legyen néktek a jövevény, a ki nálatok tartózkodik, mintha közületek való benszülött volna, és szeressed azt mint magadat, mert jövevények voltatok Egyiptom földén. Én vagyok az Úr, a ti Istenetek.**

* 3Móz 19,34

Toledóban végre meghallgatásra talált. A helybeli zsidók magukhoz vették Arpaksadot, ételt és italt, szállást adtak neki, és kikérdezték életéről. Miután meggyőződtek arról, hogy hithű zsidó tért be hozzájuk, kihirdették maguk között, hogy Arpaksad teljes jogú zsidó legyen Toledóban. Arpaksad olyan hálás volt a toledói zsidóknak, hogy amikor azok június elején Alarcos felé mentek Alfonz király támogatására a mórok ellen, velük tartott, mivel Toledót is fenyegette a mór veszély. Alarcosnál a király seregéhez tömegével csatlakoztak a zsidók.

Július 19-én az almohádok, azaz a mórok teljesen váratlanul legyőzték a király seregét. Számptalan zsidó halt meg a csatában, és csak néhányuknak sikerült a mórok elől elmenekülnie, köztük Arpaksadnak is, aki nem akarta elhinni, hogy újra menekülésre kell adnia a fejét. Mivel a mórok elállták a Toledóba vezető utat, úgy döntött, hogy Las Navas de Tolosa felé menekül, és valahol arrafele átlépi a mór fennhatóság határát, és ha sikerül, Kordováig menetel. Július végén lépte át a határt és augusztus közepén érkezett Kordovába, ahol a zsidók elé állt és könyörgött nekik, hogy adjanak számára menedéket a

folytonos üldöztetés elől. Elmondta, hogy hányszor és honnan kellett elmene-
külnie, és megígérte, hogy befogadják, letelepedik náluk, feleséget vesz magá-
nak és szerényen élve mindenkor a közösség javát fogja szolgálni. 1195. szept-
ember 7-én a kordovai zsidók kiutaltak Arpaksad számára egy félig összedőlt
házat, ahol megtelepedhetett, és amelyet három hónap alatt két kezével tett
lakhatóvá.

1196 tavaszára híre ment Arpaksad műveltségének és kitartásának, és
már előfordult az is, hogy egy-egy zsidó néha meghívta magához. Május vé-
gén kigyulladt az egyik gazdag kordovai zsidó háza, és a család bent rekedt
az izzó falak mögött. Arpaksad még Stanfordban látta, hogy ilyen esetben hol
kell megbontani a ház falát, hogy az biztonsággal dőljön ki, azonnal munká-
hoz látott, hiába sopánkodtak a többiek körülötte. Végül sikerült az egyik falat
kidöntenie úgy, hogy a bentiek ki tudtak menekülni. Arpaksadot hősként ün-
nepelték, és már nem is lehetett kétséges: végleg befogadták.

1196-1199

*Avagy nem parancsoltam-é meg néked: légy bátor és erős? Ne félj, és ne
rettegj, mert veled lesz az Úr, a te Istened mindenben, a miben jársz.**

* Józs 1,9

1196 őszén Arpaksad már felgyógyult égési sérüléseiből, amelyeket május-
ban szenvedett el. Ebben sokat segítettek azok a drága kenőcsök, amelye-
ket a kimentett Solomon Lebanzától kapott, aki nap mint nap kifejezte há-
láját Arpaksadnak. A hálás Solomon azonban nem vette észre azt, hogy a ti-
zenöt éves leánya, Santhita Lebanza milyen túlzó szeretettel ápolgatta a meg-
mentőjét, aki ekkora már ugyan betöltötte a harmincadik életévét, és mégsem
volt felesége, sem gyermekei. Santhita a negyedik leány volt a családban, nő-
vérei mind kiházasodtak már és elköltöztek Granadába, Valenciába és Sevil-
lába. Santhitának is akadt kéréje bőven, de a lány atyja végtelen szeretetével
visszaélve el tudta érni, hogy csak olyan férfihoz adja hozzá, akit ő választott
ki magának, ez pedig csak olyan lehet, aki nem a gazdagsága miatt szereti őt,
hanem önmagáért. Ebből a szempontból a helybéli zsidók mind esélytelenek
voltak, mert pontosan tudták, hogy a Lebanza-ház mekkora vagyont jelent.
Velük szemben, Arpaksad idegen volt, ráadásul hősieen viselkedett és mű-
velt férfi benyomását keltette. Októberben Solomon Lebanza munkát ajánlott
Arpaksadnak: Bécs városának zsidói (akik közül nem egy Kordovából vándorolt
fel oda) imaházat kezdtek építeni, és ehhez szükségük volt épületfára,
és az építkezésekkel kapcsolatos egyéb tárgyakra. Mivel Solomon tudta,
hogy Arpaksad több nyelven beszél, ezért elküldte őt Bécsbe tárgyalni az otta-
ni zsidókkal, hogy meglássa, érdemes-e befektetni az építkezésbe. Santhita és
Arpaksad ekkora már tudatták egymással szerelmüket.

1196 decemberében Arpaksad elindult, hogy Santhita nővéreinek házáat Valenciában érintve áthajózzon Marseillebe majd onnan Genovába. Valenciát következő év januárjában hagyta el, Genovában pedig január végén kötött ki a hajója. Itt vártak rá a Kordovából elszármazott zsidók, akikkel szekéren ment fel Bécsbe, ahová március végén érkeztek meg. Az út közben Arpaksad észlelte, hogy a helybeliek nyelve (még ha csekély módon, de) hasonlít valamelyest a Norwichben beszélthez, ezért idejét azzal töltötte, hogy ezt a nyelvet is elsajátítsa valamelyest. Bécs érdekes benyomást tett Arpaksadra, mert a Német Császárság és a Magyar Királyság határán lévő városba északról jelentős számban áramoltak be a zsidók, így pezsgő élet kezdődött annak elenére, hogy a város a császárság távoli keleti végébe esett. Május közepére Arpaksadnak sikerült a lényeges kérdésekben megállapodnia az építkezőkkel, és befektetette a Lebanza-vagyon jó részét az imaház és más létesítmények építésébe. Megszervezte a vízi és földi szállítást, megállapodott a fizetések módjában és jogot szerzett Solomon Lebanzának arra, hogy Bécsben a zsidók között kizárólagosan kereskedhessen bizonyos árucikkkel. Mivel mindenki beszélt, hogy Genova környékén zavarosak lettek a hajózási viszonyok, Kordovába Velence, Ancona, Bari érintésével másik hajóvonalon indult vissza. A viharos tenger miatt rövid időre még Catániában (Szicíliában) is megállt, majd dél felé hajózott Cagliari alatt (Szardínia) át Valenciába. Kordovába 1197 novemberében érkezett, és miután beszámolt az útvjáról, és ezzel Solomon Lebanza is nagyon elégedett volt, megbízta Arpaksadot a következő évben induló szállítmány megszervezésével.

1198 februárjában sikerült az áruk nagy részét felhalmozni, és sikerült elérni azt, hogy Aragóniában ne legyen gond majd a szállítással. A szállításra Arpaksad azt az útvonalat jelölte ki amelyen maga visszajött Kordovába. Még indulás előtt Arpaksad megkérte Solomontól Santhita kezét. Solomon ugyan nem örült a lánykérésnek, mivel Arpaksadnak a két kezén és a becsületén kívül nem sok mindene volt, de már túl öregnek érezte magát ahhoz, hogy a lánya választásával szembeszegüljön, ezért abban állapodott meg Arpaksaddal, hogy ha az Bécsből szerencsésen visszatér, megtartják a menyegzőt.

Március végén Arpaksad a már ismert útvonalon indult el a szállítmánnyal, de mivel a szállítás igen nehézkes volt, csak júniusra érkezett meg Bécsbe, ahol néhány napos tartózkodás után, Solomon pénzét gondosan őrizve indult vissza Kordovába. Ekkorra már beszélte a Német Császárság nyelvét.

Augusztus elején érkezett vissza Kordovába. Solomon végül is állta a szavát és 1198. október 5-én megtartották az esküvőt. Arpaksad és Santhita boldogan kezdték meg közös életüket. A feleség hamar várandós lett az egész család örömére.

1199 májusában Arpaksad és Solomon Sevillába mentek kereskedni, eközben Santhita boldogan készülődött a gyermeke fogadására. Furcsa rosszulléteire nem figyelt, a nála tapasztaltabb asszonyok hiába figyelmeztették

arra, hogy pihentesse magát. Santhita mindenáron és minden állapotában arra törekedett, hogy elvégezze két asszony feladatát. Így akarta bizonyítani azt, hogy a vagyona nélkül is értékes ember. A fiatal pár a gyermeket szeptember elejére várta, ezért Arpaksad és Solomon még úton volt 1199. augusztus 28-án, amikor hajnalban földrengés rázta meg Kordovát, amely megindította Santhita méhében a szülést. A földrengés okozta fejetlenségben Santhita nem kapott megfelelő segítséget, ezért maga egyedül hozta világra gyermekét. A rengések végeztével, három óra múlva találtak rá, a gyermeke a keblén feküdt békésen szunnyadva, de Santhita már nagyon erőtlen volt. Délutánra ért haza lóhalálában Arpaksad és Solomon, addigra Santhita már eszméletét veszítette, a gyermeket leválasztották róla, és az anyát ápolni kezdték. Arpaksad a Manasse nevet adta a gyermeknek, amint azt az Írás is mondja:

*És nevezé József az elsőszülöttnek nevét Manassénak:
mert úgymond,
elfelejteté én velem Isten minden én vesződségemet,
és az én atyámnak egész házát.**

* 1Móz 41,51

Santhita azonban aznap alkonyatkor meghalt. Soha nem tudta meg, hogy hatalmas erőfeszítésével sikerült megmentenie gyermeke életét. A kis Manassé így született a világra félig árván, atyja aki pedig karjában tartotta, kővé vált tekintettel bámult ki az ablakon:

*Ha reménykedem is,
a sír már az én házam,
a sötétségben vettem az én ágyamat.**

* Jób 17.12

1200-1217

*Árváknak atyja, özvegyeknek bírása az Isten az ő szentséges hajlékában.**

*Zsolt 68,6

Manasse ben Arpaksad Valenciában nevelkedett Santhita nővérénél, miközben Arpaksad Bécs és Kordova között ingázott és minden erejével arra törekedett, hogy a Lebanza vagyont helyesen fektesse be. Magának sem merte bevallani, de Bécsbe menekült a nyomasztó emlékek elől, és soha nem tért volna vissza Kordovába, ha nem lett volna a kis Manasse. Fájdalmának enyhítésére zsoltárokat énekelt, ezért az útitársai egymás között csak úgy emleget-

ték őt, mint Lebanza éneklő vejét. Bécsben ebben az időben kezdték meg a keresztények felépíteni a városfalat, ez lényegesen megnehezítette a zsidók vándorlását, mert minden fontosabb ponton katonák vigyázták a fal építését és sokszor belekötöttek az arra járó idegenekbe. Ráadásul az átkelések engedélyezéséért (ahogy ők mondták) láthatatlan aranyakat követeltek. 1201 nyarán Arpaksadnak el kellett menekülnie Bécsből, mert őt és a többi kordovai zsidót kútmérgezéssel vádolták meg, és csak a régi zsidóknak hagyták meg azt a jogot, hogy a városban maradjanak. A kordovai zsidók között az a beszéd járta, hogy az irigy bécsi zsidók álltak az eltávolításuk mögött, akik így maguk tudták megkaparintani az üresen maradt kereskedelmi jogokat. Az időközben szellemileg meggyengült Solomon Lebanza őrjöngve vette tudomásul, hogy Arpaksad a Lebanza-ház biztosítékai nélkül tért haza, és vejét úgy megfenyegette, hogy kénytelen volt átmenni Aragóniába, Valenciába, fiával Manasséval. Itt kegyelemkenyéren éltek Santhita nővérenek családjánál. Ezek a valenciaiak sem látták szívesen köreikben Arpaksadot, mivel valamennyiüknél műveltebb és okosabb volt, és minduntalan tanácsokat osztogatott nekik, hogy mit hogyan kellene tenniük. Bosszantó volt az is számukra, hogy Arpaksad becsületes és tiszta életet élt, és így semmilyen ok nem adódott arra, hogy elzavarják; csak csendben imádkozott:

*Rejts el engem a rosszakaróknak tanácsa elől, a gonosztevőknek gyülekezetétől.
A kik megélesítik nyelvöket, mint a szablyát; irányozzák nyilokat, keserű beszédöket.
Hogy lövöldözzék titkon az ártatlant; nagy hirtelenséggel lövöldözik azt, és nem félnek*.*

Zsolt 64.3-5

*Örvendeni fog az igaz Istenben,
és hozzá menekül;
és dicsekedni fognak minden egyenesszívűek.**

Zsolt 64.11

A következő év tavaszán Arpaksad Manassét hátrahagyva Barcelonába ment, mert már nem bírta elviselni a mindennapos megaláztatásokat. Itt találkozott néhány zsidóval, akik elmondták neki, hogy Bécsben felépült az imaház és kialakulni látszik a zsidó élet is. Arpaksad nem akart újra Bécsbe menni, ezért elszegődött egy hajóra, amely Barcelona és Algír között kereskedett. A célja az volt, hogy annyi pénzt összegyűjtsön, hogy Manassét magához vehesse. Néhány hónap után azonban rá kellett jönnie, hogy ha nem szöki meg a hajóról, nem éli túl a következő hónapokat: a hajó tulajdonosai úgy bántak vele és a többi szerencsétlennel, mintha rabszolgák lettek volna. Mikor 1202 szeptemberében ez a hajó kikötött Ibizán, Arpaksad a hajón található

pénzt magához véve megszökött és elrejtőzött mindaddig, amíg az ki nem futott Algír felé. Tudta, hogy az életével fizethet a lopásért, ezért októberig bujkált a szigeten, míg nem talált egy bátor halászt, aki átvitte őt Valenciába, ahová október elején érkezett. Itt fogadta a hír, hogy Solomon Lebanza néhány napja meghalt, és a temetésére az egész család Kordovába zárandokolt a hároméves Manasséval együtt. Arpaksad megrendülten kelt útra, ugyanis tudta, hogy most az egész családdal kell majd megküzdenie a fiáért, nem csupán a valenciaiakkal. November végén érkezett Kordovába, ahol a Lebanza-házban megtalálta fiát és Santhita rokonait. Ezek békülékenyebb hangot ütöttek meg Arpaksaddal szemben, amikor beszámolt sikeres kereskedéséről, melynek bizonyítékeként megmutatta nekik a hajóról ellopott ezüst-és aranypénzeket. Kérte a rokonokat, hogy Manassét hadd vigye el magával, de azok ezt nem engedték. Solomon állítólagos végakarata az volt, hogy Manasséra a családja több tagja felügyeljen egyszerre, hogy el ne hagyassa a családi köteléket a földönfutó apjával. A rokonok joggal tartottak attól, hogy Arpaksad végleg el akarja tüntetni Manassét, és nem őszinte velük, amikor megígéri, hogy visszahozza köreikbe. Azt persze nem ismerték fel, hogy az atyai kétségbeesést jórésben ők okozták szívtelenségükkel.

A temetést követő néhány hét múlva tértek vissza Aragóniába, ahol apa és fia egy fedél alatt lakhatott, de az atya jogait nem ismerték el a fiú felett a rokonok, azt persze nem tudták megindokolni, hogy miért. Amikor Arpaksad ezt ismételten szövé tette, elmondták neki, hogy Solomon szerint Arpaksad felelős Santhita haláláért, és ezért nem lehet rábízni a gyermeket. Erre az ostobaságra Arpaksad felhagyott a kérdezőgetéssel, csak ennyit mondott:

*A ki elfedezi a gyűlölséget,
hazug ajkú az;
és a ki szól gyalázatot,
bolond az.**

* Péld 10.18

Manasse szépen fejlődött, rendes nevelést kapott, semmiben nem szűkölködött, de nem nagyon tudta megkülönböztetni atyját nagybátyjaitól. Egy idő után a megbékélni látszó rokonság megengedte, hogy Manasse rövidebb-hosszabb időre az atyjával maradjon, és ekkor alakult ki az a szilárd kapcsolat, ami viszonyukat a későbbiekben jellemezte.

1203 nyarán Arpaksad megismerkedett egy kedves öreg zsidóval, aki a szomszédságába költözött, és aki sok érdekes történetet mesélt az életéről. Ettől az embertől hallott dolgok alapján alakult ki benne az a meggyőződés, hogy sorsát csak úgy jobbíthatja meg, ha visszatér ősei hazájába, amelyet akkoriban még mindig Jeruzsálemi Királyságnak neveztek. Ez az öreg zsidó elmondta, hogy apja egykor Akko rabbija volt, és még gyermekkorában mesélt neki egy zsidó gyermekről, akit valamelyik király az örökösévé akart tenni, de

aztán nyomát vesztette a gyermeknek valahol Franciaországban vagy Angliában. Ezt pedig egy keresztény főpap mesélte apjának jó hetven éve, amikor az segítséget kért tőle a gyermek sorsát illetően. Elmondta azt is, hogy a dologról többet nem tud, mert még alig volt tíz éves, amikor az apja meghalt, ötven éve már ennek, és elfelejtette miket mondott még erről neki. Arpaksad hallgatott, mert érdekesnek tartotta, hogy atyja, Sámson, aki szintén a Szentföldről jött, ezt a történetet soha nem említette neki. Úgy gondolta, hogy az öregember második gyermekkorát kezdi élni, ezért inkább az utazási lehetőségekről faggatta őt. Éjszakákon át szötte szökési terveit, azonban tettekre soha nem szánta el magát, mivel Manassét semmiképpen nem akarta magára hagyni. A reményt azonban nem adta fel, hogy egyszer majd igazán az apja lehet fiának. Az öreg zsidót nemsokára láz verte le, ágyánál ott volt Arpaksad is. A haldokló egyszerre felült, és megragadta Arpaksad kezét, aki megpróbálta megnyugtatni. Az öreg nyöszörögte, hogy eszébe jutott apja befejezetlen története, de Arpaksad kiment a szobából és nem hallgatta meg azt. Túl sok veszteség érte már, nem akart egy újabb halált látni. Pár percen belül elszállt az élet a haldoklóból. Akik bent voltak nála, nem mesélték el senkinek a vörös foltos tarkójú zsidó történetét, hiszen azt egy haldokló lázalmának tekintették.

1204 és 1207 között Arpaksad a Tunisz és Valencia közötti kereskedelmi útvonalon tolmácsként bekapcsolódott a fegyverkereskedelembé. Itt ismerete meg a különböző kardokat, vérteket, és a keresztesek által használt fegyvereket. Családja előtt eltitkolta, hogy mivel foglalkozik valójában, látszólag fenntartott egy bőrkereskedési kapcsolatot, és azt mondta, hogy ebből gyarapította vagyonát annyira, hogy hosszú évek után végre házat vehetett magának.

1208-ban Arpaksad és Manassé kérésére a rokonság belegyezett abba, hogy az akkor kilencéves fiú atyjához költözzön. Ebben természetesen szerepet játszott az is, hogy Santhita nővérenek férje elhalt, és így az özvegy minden gondot le kívánt vetni magáról, és tudta, hogy Arpaksad önzetlenül segíteni fog neki. Arpaksad és Manassé boldogsága leírhatatlan volt, Arpaksad évek óta dédelgetett vágya teljesült. E vágy miatt soha sem nősült meg újra, soha nem kereste meg újból az anyját levélben, aki viszont félévente írt neki leveleket mindenfelé, ahol csak remélte, hogy megtalálja fiát. Nem jött rá arra, hogy zsidó Arthurt senki nem ismer Hispániában. Arpaksad pedig nem tudta, hogy a téves címzés az oka annak, hogy anyja elhanyagolta őt.

1209-ben a tízéves fiával együtt szállt tengerre Arpaksad. Tunisz és Valencia közötti úton mesélte el először fiának (az öreg zsidótól kölcsönzött ötlettel), hogy a nagyatya, Sámson, valaha rabbi volt a Szentföldön és onnan egy angol nemes kíséretében érkezett Anglia földjére. A kedélyes hazugsággal azt a tényt kívánta ellensúlyozni, amit nem tudott eltitkolni Manasse elől: anyja betért zsidó volt, aki egy gazdag angol nemes lányaként szeretett Sámsonba az után, hogy az megmentette őt egy családi öldöklésből. Manasse nehezen értette meg, hogy mit jelent az, ha valaki nem zsidó, annyira elzártan élt Valen-

ciában. Egy dolgot viszont nagyon is érzett: apja jelentősen különbözik a többi zsidótól, és ennek csak az lehet az oka, hogy az anyja nem volt zsidó. Mikor atyja elmagyarázta neki, hogy ezt titokban kell tartania, Manasse megértette a jelentőségét a figyelmeztetésnek, bár a történetet csak úgy-ahogy figyelte.

1210-ben Arpaksadot váratlanul megkereste Santhita nővére és megkérte, hogy legyen segítségére férje és saját vagyonának kezelésében, mert tudta, hogy Arpaksad ezekhez igen jól ért, és a családi vagyon bizony addigra igencsak megfogyatkozott a felelőtlen tékozlás miatt. Arpaksad végül ráállt a segítségre azzal a feltétellel, hogy soha többé nem tesznek különbséget sem fia, sem közte és a többi zsidó között, ugyanúgy elismerik a fiát apósa unokájának, mint Solomon Lebanza többi unokáját. Ősztől kezdve Arpaksad felhagyott tuniszi útjaival, és minden erejével újra a Lebanza vagyon kamatoztatásán munkálkodott, míg fia szorgalmasan tanult atya mellett, és lassan járatos lett a kereskedésben, és a nyelvekben. Arpaksad közreműködésével újra beindult a kereskedés, a vagyon gyarapodni kezdett, és minden családtag boldogan élt. Mindezek ellenére Manasse és Arpaksad nem szűnt meg tervezgetni azt, hogy egyszer útra kelnek és a Szent Földre mennek.

1211 nyarától 1215 tavaszáig Valencia és Kordova közötti kereskedelmet szervezte meg Arpaksad, és ez olyan sikeresnek bizonyult, hogy Santhita nővére újra a régi pazarló életmódot kezdte folytatni, sokszor beutazott Toledóba. Toledóban való hosszabb tartózkodása alatt megismerkedett egy nála fiatalabb zsidó férfival, akihez feleségül ment és így tértek vissza Valenciába. Ekkor kezdődtek a bajok. 1216 nyarán az új férj megpróbálta rátenni a kezét a teljes családi vagyonra. Mire Arpaksad észbekapott, már az ő vagyonának nagy része is az új férj keze alá került. Santhita nővére a férje unszolására mondvacsínált okokra hivatkozva kitiltotta Arpaksadot a családi házból, és megpróbálta a család minden sikertelen vállalkozásának felelősségét ráterhelni. Attól sem riadt vissza, hogy bíróság elé vitesse Arpaksadot, aki teljesen összezavarodva állt az események sodrásában, úgy érezte, ahogy az írás is mondja:

*Ki ne menjetek a mezőre,
és az úton se járjatok;
mert ellenség fegyvere,
rémület fenyeget köröskörül.**

* Jer 6.25

Mivel Arpaksadot a bebörtönzés fenyegette, szeptemberben Manasséval együtt kiszöktek Valenciából, és barátainak segítségével áthajóztak Velecebe, mivel úgy gondolta, hogy az általa ismert Bécsbe kell menekülniük, mert oda nem ér el sógornőjének a keze. December közepén érkeztek Bécsbe és mivel minden pénzüik elfogyott, kényszerűségből a legrosszabb hajlékok egyikében kellett meghúzódniuk. A következő tavaszig semmilyen módon nem találták meg számításukat, ám ekkorra már hibátlanul beszéltek a császárság

nyelvét. Azon gondolkoztak, északnak menjenek-e, ahol talán több a lehetőség a zsidók előtt, avagy próbáljanak meg délre menni, és gyalog átkelni a Szentföldre.

1217 júliusában Arpaksad és Manasse lementek Spalatóba, arra gondolva, hogy majd a Bolgár Birodalmon, a Nikaiai császárságon és a Szeldzsuk császárságon keresztül átmennek Palesztinába. Augusztusban pénztelenül ácsorogva a spalatói kikötőben, azt vették észre, hogy nagy mozgolódás támadt a városban, és egyre másra lovagok tűnnek fel. Megtudták, hogy II. András magyar király keresztes hadjáratra kíván indulni még ebben a hónapban Spalatóból.

Arpaksad és Manasse tudta, hogy itt az alkalom. Levágatták hajukat, szakállukat, ruhájukat eldobták, és csatlakozni jelentkeztek a keresztesek kíséretéhez. Örménynek mondták magukat, és a feljegyzéseket készítő és igen rosszul halló öreg pap a következőképp jegyezte be őket a kíséret tagjai közé: „*Felvétetett a kíséretbe Arpad és fia Manasse akik Tógárimon át jöttek messzi Örményföldről, hogy Isten dicsőségére a lovagokkal együtt vonuljanak, mint azok szolgái.*”

*Legyetek erősek és bátrak,
ne féljetek és ne rettegjetek tőlök,
mert az Úr,
a te Istened maga megy veled;
nem marad el tőled,
sem el nem hágy téged.**

*5Móz 31.6

1217-1218

*Ímé én összegyűjtöm őket mindama földekről, a melyekre kiűztem őket haragomban, felgerjedésemben és nagy bosszankodásomban, és visszahozom őket e helyre, és lakni hagyom őket bátorságban.**

*Jer 32,37

1217 augusztusában hatalmas sürgés-forgás vette kezdetét Spalatóban. Egyre-másra érkeztek a velencei gályák, amelyeken ezer és ezer keresztes lovag és a kíséretük készült a Szentföld meghódítására és védelmére. Arpaksad (akit a magyar keresztesek Árpádnak hívtak egy nagy vezérük után) és Manasse csak nagy gonddal tudta elkerülni azt, hogy kiderüljön valódi származásuk, mivel Spalatóban nem éltek zsidók, és ők mégis megpróbálták imáikat a hagyomány szerint elmondani. Olyan örmény kereskedőnek álcázták magukat, akik fellelkesültek a magyar király vállalkozásától, és akik testi erejükkel szívesen támogatták a szent célt. Mivel ez az önzetlenség sok keresztesnek gyanús lehetett volna, Arpaksad és fia végül arra a gályára ügyeskedte fel magát, amely Péter

győri püspököt szállította a Szent Földre, és akinek kísérete vallásos meggyőződéstől vezérelve követte a lovagokat. Miután a gályára feljutottak, a püspököt kiszolgáló kíséret tagjai lettek, és a mások által nem vállalt legkülönfélébb és legalantasabb munkákat végezték el, nélkülözhetetlenné téve így magukat.

1217. augusztus 26-án indult a hajóhad Spalatoból. Az utazás kellemes volt, leszámítva a püspöki gályára néha átszálló, örökké kötekedő és nagyhangú lovagok durva tréfáit. Durva tréfáknak akkor lett vége, amikor Arpaksad a püspök füle hallatára így felelt nekik:

*Nékem is van annyi eszem, mint néktek,
és nem vagyok alábbvaló nálatok,
és ki ne tudna ilyenfélét?**

* Jób 12.3

Szeptember 8-án Cipruson, Ptolemais kikötőjében kötöttek ki a gályák, és végül a vártnál hosszabb időt töltöttek el a lovagok, mert a magyar király hatalmas kíséretével együtt helyben megvendégeltette magát és kényelmét nem akarva feladni, halasztotta az indulást.

Tétlenség várt a két szökött zsidóra is. Arpaksad megpróbált a napi munkák végeztével pihenni, az ő gyomrának nem tett jót a hajóút, Manasse pedig ki-kiszökött a táborból, hogy megnézze a szigetet, és a népeket, akik azt lakják. Egyik ilyen kora őszi kalandja során Ptolemaisban betért a bordélyba, mert nagyon zavarta a keresztesek gúnyolódása tapasztalatlansága miatt. Itt találkozott egy sírós szemű fiatal lánnyal, aki szemmel láthatóan rémülten várta a betérőket. Miután lefizette a lányért a pénzt, és félrevonultak, zavarukban beszélgetni kezdtek, és miután Manasse elmondta magáról mindazt, amit jónak látott, a leány szava is megeredt. Elmondta, hogy Avivnak hívják, családjával Hebronból menekültek át Ciprusra a születése előtt néhány évvel, és ő már itt született Ptolemaisban. Néhány hete szülei odavesztek egy ragályos betegségben, őt pedig fiútestvérei kényszerítették ide a bordélyba, hogy pénzt keressen és eltartsa őket. Manasse szörnyülködve hallotta ezt a kegyetlenséget, és mivel letelt az együttlétre kiszabott idő, megígérte Avivnak, hogy amint tud, visszajön hozzá, és megpróbál segíteni. Mást nem tudott tanácsolni csak azt, hogy színleljen havibajosságot, hátha úgy békén hagyják néhány napra. Manasse három nap múlva újra megkereste Avivot, a bordély tulajdonosának kifizetett két napra való díjat a lányért, és a keresztre megesküdtött, hogy az idő leteltével visszahozza oda. A bordély tulajdonosa forgatta a püspök kincstárából elemelt aranyakat, aztán ráállt az alkura.

Szeptember közepe és november 3. között Aviv sorsa nagyon változatosan alakult. Néhány napig a hajón bűjtatta őt Manasse, majd megállapodott az egyik szakácsnővel, aki nem bírta a tengeri utazást, hogy adja át a helyét Avivnak, aki így szeptember végétől a konyhán dolgozott. A többiek pénz fejében hallgattak a dologról, nem tudták, hogy a pénz a püspök kincs-

tárából vándorolt a zsebeikbe. Manasse nem győzött imádkozni, hogy az Isten bocsássa meg a vétkeit ezúttal is. Ekkorra azonban már Arpaksad is rájött arra, hogy valami nincs rendjén a fiával, s miután kérdőre vonta, az mindent bevallott neki. Arpaksad megkérdezte a fiát, hogy szereti-e ezt a lányt, mert ha igen, segít nekik a szökésben, de ha nem, azonnal vigye ki a partra, mert valamennyiük életét veszélyezteti. Mivel Manasse fülig szerelmes lett a lányba, az apja segítségét kérte, aki megígértette vele, hogy amikor a Szent Földre érnek, feleségül veszi a leányt. Ebben a helyzetben az október feszült várakozással telt, és a lovagok is zúgolódni kezdtek, mert már nagyon nehezen bírták kardjukat pihentetni. Nem tett jót a hangulatnak az sem, hogy a hírek arról szóltak, hogy a magyar király a temérdek pénzt, amit magával hozott, egyre másra ereklyék vásárlására költi, nem pedig a sereg céljaira használja fel. Péter püspök nem egyszer szólt emiatt a királynak, ezért a király a püspök gályáját őriztetni kezdte, az ott bujdokló három zsidó legnagyobb rémületére. November 3-án végre megindult a hajóhad Akkonba, a hadjárat pedig már másnap megkezdődött. Arpaksadék feszülten vették tudomásul, hogy a püspököt szállító gálya, és az azon tartózkodók a november eleji támadásba nem kapcsolódtak be. Ideges várakozásuknak november közepén lett vége, amikor Péter püspök vezényletével végre partra szálltak. Szívük majdnem megszakadt az örömtől: őseik földjén jártak, ezt azonban nem tudták megünnepelni, mert azonnal megindultak Názáret felé, majd onnan néhány óra gyaloglásra, a se reggel együtt letáboroztak a Tabór-hegy alatt. A helyről a püspök azt mesélte a kíséretének, hogy szerencsét fog hozni, mert az Jézus színeváltozásának helyeként állt tisztelet alatt. Arpaksad anyja után pontosan tudta, hogy ki volt ez a Jézus, erről csendesen kioktatta fiát és Avivot is, nehogy bajt hozzon rájuk a tudatlanságuk. A püspök nagy szeretettel áldotta meg a kíséretét, és ez Arpaksadot is boldogsággal töltötte el: egy az Isten, akárhogy nevezzük is őt.

December elején Manassének sikerült Nazaretben találnia egy rabbit, aki hajlandó volt összeadni Manasset Avivval, így történt, hogy 1217. december 4-én Arpaksad, valamint az ifjú pár kiszöktek a táborból, és Nazaretben megtartották az esküvőt. A tanúk Arpaksad és egy helyi zsidó voltak. Másnap, december 5-én megindult a Tabór-hegy ostroma. Az ostromban egyikük sem vett rész az első napon, a harc helyett a szökésüket tervezgették. Ekkor találkoztak egy másik rabbi-val, aki a Szent Földet járta, és aki beszámolt nekik arról, hogy az Ajjubida Szultánság által körülvevett Jeruzsálemi Királyságból elmenekülnek a zsidók, mivel mind a keresztények, mind az arabok öldösköttek őket. Mikor a rabbi megtudta, hogy Arpaksadék le kívánnának telepedni valahol, azt ajánlotta, hogy menjenek inkább Hágár országába, akinek a seregével érkeztek, mert az az a legközelebbi ország, ahol békességben tudnak élni a zsidók, és amely nincsen olyan messze, hogy fél éven belül gyalog meg ne tudnának oda érkezni.

Arpaksad megértette, hogy hazatérésük inkább veszéllyel terhes, mintsem reménnyel kecsegtető, ezért úgy határoztak, hogy megmaradnak a

hágár király seregében, meghúzódnak, majd visszatérnek velük Isten segítségével abba a királyságba.

December 7-én az ostrom eredménytelenül fejeződött be. Arpaksad és Manasse találta meg Péter győri püspök holttestét, aki maga is elesett az ostromban. A holttestet felcipelték a gályára. A visszavonuló seregben zűrzavar és elégedetlenség tombolt, mert sereg egy része hitt annak a híresztelésnek, hogy a vereség oka az lehetett, hogy a magyar király az összes pénzt elszórta mindenféle kincsekre és ereklyékre, és emiatt a jeruzsálemi pátriárka kiátkozta őt.

A vereséget túlélő három zsidó az alaptáborban várta, hogy mi fog történni, végül 1218 januárja végén a sereggel együtt megindultak a szárazföldön, vissza a magyarok földjére. Az út nagyon hosszú volt, különösen Avivnak, aki márciusban várandós lett Manasse első gyermekével. Terhessége akkor derült ki, amikor már maguk mögött hagyták Antiochiát és Ciliciát. Májusban Nicaea mellett vonult el a sereg, majd Konstantinápolyt elhagyva, a Bolgár Birodalmon keresztül az év végére érkezett vissza Magyarországra. A seregből Arpaksadék Buda mellett szöktek meg, és felmentek Esztergomba, ahol tudomásuk szerint már vagy százötven éve éltek zsidók.

1218. december végén Esztergom városában megszületett Náhor, Manasse és Aviv első gyermeke. Nagyon kemény téllel köszöntötte a vándorokat Magyarország. Arpaksad, aki ekkor már ötvenhárom éves volt, megfogadta, hogy soha többé nem megy tovább, elege volt már egy életre az utazásból, ezért december 31-én megírta utolsó levelét anyjának Colchesterbe.

„Anyám,

Tudatom veled, hogy fiamnak, Manassének megszületett az első fia, akit Náhornak neveznek, és akit zsidó asszony szült. Tudatom veled, hogy jártunk a Jeruzsálemi király országában, és láttuk, hogy csak pusztulást és halált hozott e földre a hadjárat. Gyenge uralkodók vezette ország az, idő kérdése csupán, hogy mikor omlik össze végleg. Most végleg letelepedni látszunk Magyarországon, de hogy hol, azt nem mondom meg neked, nem veszélyeztethetem gyermekem és unokám életét itt a saját fajtánk között. Elég legyen tudnod (hogyha még életben vagy), hogy élünk, és hogy mindig szerettelek téged, de soha nem bocsátottam meg azt, hogy elhagytál engem és atyámat. Kérem az Urat, hogy adjon nekem erőt, hogy összetartsam a családot, amelyet te szétromboltál féktelen természeted által. Kérem az Urat, hogy adjon nekem erőt ahhoz, hogy el tudjam mondani ivadékaimnak családom történetét úgy, hogy abból senkinek ne essék bántódása. Helyetted is megölelem fiamat és unokámat. Éljen még soká választott családotd körében Anyám. Leveletem a te időszámításod szerint 1218 decemberének utolsó napján írtam egészségben és nagy fáradságban.

Arthur”

Arpaksad valóban nagyon fáradt volt néhány hétig. Semmit nem akart tenni, sem reggel, sem este, sem nappal, sem éjszaka. Fia próbálta tartani benne a lelket, pedig ő maga is felőrölte erejének legjavát.

*Reggel vedd el a te magodat,
és este se pihentesd kezedet;
mert nem tudod,
melyik jobb,
ez-é vagy amaz,
vagy ha mind a kettő jó lesz egyszersmind.**

*Préd 11.6

1219-1242

*Népem békesség hajlékában lakozik, biztonság sátraiban, gondtalan
nyugalomban.**

*Ésa 32,18

Néhány hét alatt Arpaksad és családja gyorsan beilleszkedett az esztergomi közösségbe. Ezt természetesen elősegítette az a pénz, amelyet a seregtől való szökésükkor elloptak abból a kincsből, amelyet a lovagok raboltak össze a Szentföld feldúlása során. Ebből a pénzből tudtak maguknak venni egy házat, és újra kereskedni kezdtek. Hamar rájöttek, hogy a magyar király gyakran fordult a zsidókhoz azért, hogy azok pénzrontással feljavítsák a kincstárat, a zsidók pedig kényszerűségből vagy saját hasznuk reményében tevőlegesen részt is vettek ebben. Ez a zsidók között is ellenségeskedésre adott okot. Mivel Arpaksadnak újabb unokája született, és fia kereskedése pedig még nem indult meg, kénytelenek voltak maguk is pénzt rontani, és a rontott pénzeket átadni a király embebreinek. Ez azonban nem tartott sokáig, mert a következő év nyarára megunták már az örökös fenyegetéseket, és megszüntették a kapcsolatot a pénzrontásban résztvevőkkel. Éppen jókor tették ezt, mert a pápa szavain felbuzdult nemesek az ősszel a pénzt még mindig rontó zsidók közül sokat megöltek.

1221-ben Arpaksad nyelvismeretének, képzettségének köszönhetően, és némi ajándék fejében szerény adótisztséget szerzett, ami talán még veszélyesebb foglalkozás volt, mint a pénzrontás, de legalább nem ütközött törvénybe. 1222-ben II. András király kibocsátotta Aranybulláját, melynek a 24. cikkelye szerint Arpaksadtól el kellett volna venni a tisztségét, mivel a szöveg így szólt:

„Kamaragrófok, pénzverőtisztek, só- és adótisztek és az ország nemesei ismaeliták és zsidók ne lehessenek.”

Mivel Arpaksad nagyon megbízható volt és igen jól végezte a dolgát, sőt mi több, akiktől az adót behajtotta, kedvezően nyilatkoztak rá, meghagyták tisztségében. Manasse eközben már némi nyereséget kezdett elkönyvelni bőr és gyertya kereskedése révén, így a család biztonságban érezhette magát. 1224-ben Arpaksad levelet kapott anyjától, amelyet az négy éve írt, és ki tudja, milyen kalandos úton tért meg hozzá:

„Fiamnak Arthurnak, akit a magyarok Árpádnak, a zsidók pedig Arpaksadnak neveznek

Arthur,

Egészségem megromlott az utóbbi időben. Fájlalom, hogy megszakítottad velem a kapcsolatodat, pedig én a te szülőanyád vagyok, akit tőled és atyádtól (akit igazán szerettem) fajtáinkbeli különbségek szakítottak el, nem pedig az én szeszélyem. Zsidó unokámat, és annak ivadékait ha láthatnám, békében húnynám le a szemem. Már hetven éves elmúltam, Huttingontól gyermekem nem maradt. Drága fiam Arthur, csak reád számíthatok abban, hogy utódot hagyok magam után. Küldenék pénzt és bármit, amire szükséged van, de nem tudom, merre élsz. Leveletem egy nemessel úgy küldöm el neked, hogy az átadja Bécs zsidóinak, hátha azok tovább tudják neked küldeni. Minden nappal és éjszaka hosszasan bámulom a Colchesterbe vezető utat, hogy hátha betérsz még hozzám egyszer.

Ennél többet nem írhatok, a te Urad legyen veled Arthur!

Lady Helena Huttington, Colchester

1220. július 16.”

Arpaksad megmutatta a levelet Manassénak, aki nem tudta, hogy örüljön vagy bánkódjék a dolog felett. A két férfi tudta, hogy ha még Helena Huttington életében visszatérnének Colchesterbe, örökre megváltozna az életük, mivel biztosan találnának módot arra, hogy Helena olyan örökségben részesítse őket, amely megoldaná összes gondjaikat. Másfelől azonban az út túlságosan veszélyesnek ígérkezett, a levél pedig már négy éve íródott, és senki nem tudhatta, hogy Helena még életben van-e vagy sem. A férfiak végül úgy döntöttek, hogy nem indulnak útra, megmaradnak zsidónak Esztergomban. Arpaksad már majdnem hatvan éves volt, Manassenak pedig ott volt a gyarapodó családja és fejlődő kereskedése.

*Hagyjad az Úrra a te útadat, és bízzál benne, majd ő teljesíti.**

**Zsolt 37.5*

1225-ben a pápa emlékeztette arra a magyar királyt, hogy még mindig ellátnak olyan tisztséget a zsidók, amely a bulla szerint nem illethetné őket. A király nem akart megkockáztatni egy újabb, – esetleg végleges – kiátkozást, ezért Arpaksadot is, mint a többi ilyen foglalkozású zsidót, megfosztották a tisztségétől. Arpaksad ezután négy évig nem mozdult ki Esztergomból, négy fiú unokájával foglalatzkodott és elmondhatta magáról, hogy békés és nyugodt életet él. Örömmel látta, hogy fia és Aviv boldogan élnek. Ebben az időszakban a családnak már biztos volt a megélhetése, Manasse kereskedése szépen hajtotta a hasznót a családnak, és gyermekei sem szenvedtek semmilyen hiányban.

1230 nyarától a helyzet kezdett megváltozni. A király pazarlása és az őt követők életmódja miatt az ország zülleni kezdett. A züllést Arpaksadék abból tapasztalták, hogy adósaik nem fizettek, ellenben erőszakkal akartak hitelben vásárolni. A helyzet odáig fajult, hogy a család elhatározta, Bécsbe küldik Manassét, hogy megvizsgálja az ottani zsidók életét.

Az indulás sokat késett, mivel Aviv betegeskedni kezdett és Manasse nem hagyta magára feleségét. Végül 1231 őszén indult útnak, a Duna mellett felment Komáromon át Pozsonyba, majd onnan Bécsbe. Szerencsétlen időpontban érkezett meg, mert a katonák valami szökevény után kutattak, és azt, aki nem tudta magát igazolni, őrizet alá vették. Manasse így került a városi tömlöcbe, ahol néhány napot eltöltött. Itt tudta meg a rabtársaktól, hogy Bécsben sem tudnak a zsidók könnyen boldogulni. Szabadulása után Manasse elment a zsidókhoz és elmondta, hogy ő is Lebanza ivadék, ezért, ha mód van arra, segítsenek neki a bécsi betelepülésben. A zsidók között akadtak olyan idős emberek, akik emlékeztek még a Lebanzák szerepére az imaház felépítésével kapcsolatban, és arra is, hogy miért kellett akkor Arpaksadnak elmene-külnie. Végül felajánlották Manassénak, hogy ha családjával be akar települni Bécsbe, ahhoz segítséget nyújtanak.

Manasse a jó hírrel 1232 januárjában érkezett meg. Mivel Aviv nemso-kára újra teherbe esett, a költözködést a szülés utánra halasztották el. Az újabb szülést követő héten, decemberben Róbert esztergomi érsek a pápa jóváha-gyásával átok alá vette az országot, és kibocsátott egy körlevelet, amelyben a Magyarország züllése okozójaként az izmaelitákat jelölte meg. Az érsek azzal nem számolt, hogy sem a papság, sem a köznép nem tudott és nem is akart különbséget tenni izmaelita és izraelita között. A zsidókkal szemben ezután je-lentősen megnövekedtek a támadások, ezért a család úgy döntött, hogy még-sem vállalkoznak arra, hogy ilyen vészterhes időben átköltözzenek Bécsbe.

Az 1233. év eleje és nyara feszült várakozásban telt el. Mindenki tud-ta, hogy a király az átok alatt nem sokáig maradhat, valamilyen módon rá kell vennie a pápát arra, hogy az átkot feloldja. Arpaksad azt is tudta előre, hogy mi fog bekövetkezni, hogy mit tud még áruba bocsátani a király. Nem csalatkozott, mert 1233. augusztus 12-én a király a beregi esküvel ígérte meg, hogy a zsidókat eltiltja a hivatalokból, előírja számukra, hogy jellel lássák el a ruhájukat és azt is elrendelte, hogy a vegyes házasságban élőket rabszolgának kell eladni.

A királyi eskü után megrendült a zsidók bizalma az országban, és sor-suk jelentősen rosszabbra fordult. Esztergomban és környékén mindennapos lett a zsidók bántalmazása, ezért Arpaksadék csak akkor mozdultak ki, ha az feltétlenül szükséges volt, de még így sem tudták elkerülni azt, hogy három-szor rájuk gyújtsák a házat.

Amikor IV. Béla király került trónra, a zsidók remélték, hogy a hely-zetük kedvezőbbre fordul. Arpaksadékot ekkor már ismét az éhínség sújtotta, hiszen alig tudtak kereskedni, a család pedig folyamatosan bővült újabb és újabb gyermekekkel.

A hetvennégy éves Arpaksad alig hitte el, amikor Béla király 1239-ben IX. Gergely pápától megkapta az engedélyt arra, hogy a zsidóknak állami haszonbért adjon. Azt azonban nem tudta Arpaksad, hogy a pápa az általa ismert, közelgő és fenyegető mongol veszedelem miatt adta meg a jogot.

1240. január 15-én megszületett Manasse és Aviv újabb fiúgyermek, Reuven ben Manasse. A csecsemő nyakán Arpaksad észrevette azt a vörös foltot, amelyet atyja nyakán látott, és ráébredt arra, hogy kötelezettsége van utódaival szemben, hogy legalább azt megtudhassák a családról, amit ő tud. Manassénak és az idősebb gyermekeknek elmondta hát a történetet, amelyet nagyvonalakban fel is jegyzett egy pergamenre, és átadta fiának. A sor Sámsonnal kezdődött és Reuvennel és kilenc testvérével fejeződött be. Történetéből csupán az nem volt igaz, hogy Sámson zsidó rabbiként került át Tyrusból az angolok földjére egy angol nemessel együtt. Manasse, akit a család gondjai jobban érdekelték, mint a régiekről szóló mesék, egész évben az állami haszonbér megszerzésével küszködött atyja segítségével, és ezt csak akkor hagyta abba, amikor 1241-ben a mongolok rátörtek az országra. Ebben az időben Esztergomban felütötte a fejét egy olyan alaptalan és hihetetlen vádaskodás, miszerint a mongolok annak a tíz zsidó törzsnek a leszármazottai, akik az aranyborjút imádatáért elhagyták a zsidó törvényeket. Ennek híresztelésnek az is alapul szolgált, hogy zsidókat is láttak a mongolok között, de azt már egyik szemtanú sem jegyezte meg, hogy a zsidók fogolyként meneteltek a mongolokkal együtt.

Bécsbe menni késő volt, így a család a tíz gyermekkel a muhi csatavesztést követően nem mozdult ki Esztergomból, hanem naphosszat imádkoztak, hogy a városban lévő francia és lombard kereskedők mihamarabb útra keljenek, nehogy ott maradásukkal a mongolok figyelmét a városra vonják. Az sem nyugtatta meg őket, hogy Esztergom várát egy Simon nevű spanyol vezérletével kezdték meg végre védhetővé alakítani.

1242 januárja végén Kajdán vezér a mongol sereggel megérkezett Esztergom falaihoz, a falakat körülölelő árkot és mélyedéseket feltöltötte fával, szalmával, állati zsiradékkal, majd meggyújtotta azt, és döntögetni kezdte a falakat. Arpaksad és Manasse tehetetlenül nézte, ahogy a városlakók a külsővárost felgyújtják, és áruikat elássák, majd a palotába menekülnek. Arpaksad tudta, hogy a zsákmányra vadászó mongolok a kintrekedteken fognak boszút állni csekély zsákmányuk miatt. Mielőtt bármit lehetett volna tenni, január 20-án a mongolok betörték Arpaksad házába és megölték őt, miközben fiát és családját próbálta menteni azzal, hogy prédaként vetette magát a mongolok kezébe. Manasse a tíz gyermekkel és Avival menekülni próbált, de Aviv nem tudott olyan gyorsan szaladni Reuvennel a kezében, ezért különváltak: Manasse próbálta a kilenc nagyobb gyermeket kimenekíteni, Aviv pedig Reuvennel próbált a mézszárlásból kikerülni. Mindketten látták, hogy a mongolok kegyetlenségükben elevenen égették meg a zsidókat és keresztényeket.

Manasse, a tűz elől és a füsttől elvakulva Kajdán vezér táborába szaladt, ahol a mongolok támadónak véelve lekaszabolták, a kilenc gyermeket pe-

dig rabságra vetették. Aviv egy nyílvezzővel a testében be tudott szökni a palotakertbe, ott vesztette el eszméletét. Egy fiatal szerzetes az ájult zsidó aszszonyt és gyermekét biztonságos helyre vonszolta. Január 21-én délelőtt Aviv magához tért, de mivel érezte, hogy sebesüléséből nem fog felépülni, a fiatal szerzetesnek, Antonius atyának átadta a kicsi Reuvent, és megeskette, hogy vigyáz rá, ha a gyermek elárvulna. Utolsó erejével még átadta Arpaksad kézírását a kis pergamennel, amely a család történetét rejtette, és kérte az atyát, hogy ha Reuven szemei előtt nőne fel, akkor majd adja át azt neki tizenhárom éves korában. Aviv délután meghalt, és a kolostoron belül temették el.

A pusztítás végeztével Antonius atya olyan zsidó és keresztény holttesteket talált, akik egymás kezét fogva égtek el. Ezen igencsak elgondolkodtak a megmaradottak.

Antonius atya aki a pergament először meg akarta semmisíteni, látva a zsidók és keresztények közös halálát, készített egy feljegyzést a gyermeknek előkerüléséről, és mellé tette az iratot. Másnap megkeresztelte a gyermeket, aki a keresztségben a Paulus nevet kapta.

*Akkor kiálta Asa az Úrhoz, az ő Istenéhez, és monda:
Oh Uram, nincs különbség előtted a sok között és az erő nélkül való között,
hogy megsegítsed! Segélj meg minket, oh mi Urunk Istenünk,
mert benned bízunk, és a te nevedben jöttünk e sokaság ellen!
oh Uram, te vagy a mi Istenünk, ne vegyen ember te rajtad erőt.**

2Krón 14.11

*Ezekért sírok én;
szememből, szememből víz folyik alá,
mert messze távozott tőlem a vígasztaló,
a ki megélesszen engem;
fiaim elvesztek,
mert győzött az ellenség.**

Siral 1.16

*Ontották véröket,
mint a vizet Jeruzsálem körül,
s nem volt, a ki eltemette volna őket.**

Zsolt 79.3